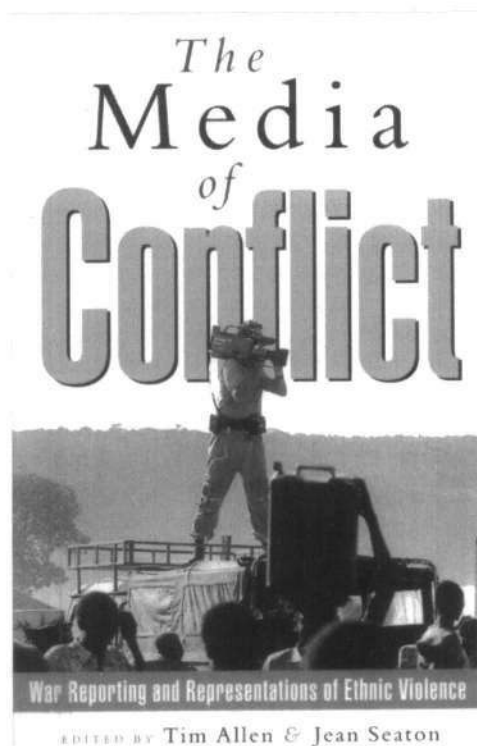

Tim Allen en Jean Seaton (red.)

The media of conflict. War reporting and representations of ethnic violence

Londen en New York, 1999, 312 p., ISBN 185649570-1

Ongetwijfeld was internationale journalistiek bedrijven voor 1989 ontzettend veel gemakkelijker en overzichtelijker dan tegenwoordig. De Koude Oorlog woedde nog volop en de verslaggevers die de wereld rondreisden om het publiek thuis te vertellen wat er allemaal gebeurde, konden alles uitleggen of betekenis geven door te verwijzen naar de alom aanwezige tweespalt tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Ook de analisten en commen-

tatoren die op de redacties van achter hun bureaus de buitenlandpagina's volschreven, plaatsten iedere oorlog, burgeroorlog, staatsgreep of opstand in het licht van de planetaire machtsstrijd tussen Oost en West. Dat was veilig, gemakkelijk en bijna altijd waarheidsgetrouw.

Na 1989 werd het echter een ander verhaal. De Koude Oorlog was opeens voorbij, en wat er voor in de plaats zou komen, was hoogst onzeker. De Amerikaanse president Bush repte van een 'nieuwe wereldorde', maar wat dat was, was onduidelijk. Aanvankelijk was iedereen optimistisch, en voorzag men een tijdperk van economische voorspoed en democratisering. Snel echter kwam aan dat optimisme een einde, toen op de Balkan, in de periferie van het voormalige Sovjetrijk en in Afrika een groot aantal oorlogen ontstond binnen staten, waarvan de burgerbevolking het grootste slachtoffer was.

Dat journalisten de grootste moeite hadden om deze conflicten uit te leggen, is evident. Zij probeerden het 'anarchistische pandemonium' (Kaplan) van de chaotische jaren negentig in meerderheid te verklaren door terug te grijpen naar eurocentrische denkbeelden en naar 'etniciteit' als een soort biologische verklaring voor het verval van statelijk gezag in bepaalde delen van de wereld. Ook bijbehorende historische mythen vonden greitig aftrek onder degenen die werden geacht over het onverwachte geweld te rapporteren en het tegelijkertijd te duiden.

De oorlog in Bosnië, die in essentie ontstond door een zeer complex samenspel van politieke, economische, mediale (!) en menselijke factoren, werd binnen de kortste keren uitgelegd als het 'onvermijdelijke gevolg van eeuwenoude haatgevoelens' tussen schijnbaar zeer verschillende bevolkingsgroepen. Hun wederzijdse aversie was slechts kortstondig onderdrukt geweest door het communisme, zo ging het verhaal. De uitleg van plaatselijke nationalistische Bosniërs, Kroaten en Serviërs in een 'onnatuurlijke' staat samenleefden, werd gemeengoed. En in het wereldwijde maatschappelijke debat over de vraag of de Bosniërs geholpen moesten worden, en of er zelfs militair moest worden ingegrepen, werden dergelijke gedachtegangen moeiteloos overgenomen. De media deden niets om het simpele beeld te nuanceren, in veel gevallen verergerden zij de kwalijke stereotypering.

Voor de journalistiek is dat meer dan een vlek op het blazoen. Want niet alleen gingen dergelijke 'etnische' verklaringen voorbij aan het feit dat de mensen in Bosnië langer vreedzaam hadden samengewoond dan met elkaar gevochten, ook waren ze ronduit racistisch door de veronderstelling die er aan ten grondslag lag, namelijk dat de Balkanmens een primitiever en oorlogszuchtiger soortgenoot zou zijn. Het is bovendien maar de vraag of de wereld na 1989 ingewikkelder, chaotischer en onveiliger is geworden. Was het niet gewoon zo dat het onvermogen van journalisten en politici om de 'nieuwe wereldorde' te verklaren (en van de laatstgenoemde groep om op zinnige wijze actie te ondernemen) een beeld heeft geschapen als zou het internationale toneel tegenwoordig zo complex in elkaar steken dat niemand er meer iets van snapt, en vooral, dat niemand er iets aan kan doen?

In de bundel *The media of conflict. War reporting en representations of ethnic violence* wordt de versimpelde 'etnische' uitleg van de oorlogen van de jaren negentig blootgelegd

en aan de kaak gesteld. Terecht wijzen de auteurs op de kunstmatigheid van 'etniciteit' en daarom op het onbevredigende van deze 'eigenschap' als verklaring voor het geweld dat wij als nieuws consumeren. Het is een onscherpe bril om zwartwit te kijken, die is bedacht in de grote uitverkoop van het negentiende-eeuwse nationalistische denken. Eigentijdse media zouden beter moeten weten.

Dat journalisten denkramen en kaders nodig hebben om het nieuws uit te leggen, is onvermijdelijk, en dat ontkennen de (voornamelijk) Britse mediaonderzoekers in deze bundel dan ook niet. Maar de algemene stelling van deze academici is wel dat de kwaliteit van die kaders wel heel erg tegenvalt. Die theorie bewijzen ze in negen ijzersterke case-studies van de representatie van conflicten als in Bosnië en Rwanda. Met name de aangetoonde stereotypering van Afrika als donker continent vol stammenstrijd en de Afrikanen als het soort mensen dat zichzelf niet fatsoenlijk zou kunnen besturen, zou bij iedere journalist het schaamrood op de kaken moeten brengen.

Toch wordt de eigentijdse oorlogsjournalistiek hier niet helemaal met de grond gelijk gemaakt. Gebruik van 'etniciteit' als denkraam is immers best logisch. Het appelleert aan de menselijke behoefte om de complexiteit van oorlog overzichtelijk te maken en een chaotisch strijdtoneel te reduceren tot een gevecht van twee of drie oorlogvoerende partijen. Dat de oorzaken van een strijd vervolgens op onlogische wijze worden verklaard door 'eeuwenoude haatgevoelens' op te voeren en ogenschijnlijke verschillen te benadrukken, rechtvaardigt weer het idee dat het beter is om zo'n conflict te laten uitdoven. Representatie leidt zo tot gewenste conclusies, en het is interessanter voor een mediaonderzoeker om de oorzaken en gevolgen van een dergelijk proces te achterhalen, dan de bringers van de boodschap af te branden. In dit boek is die dunne lijn tussen nuance en 'debunking' goed bewandeld en dat is wel een compliment waard.

Arthur ten Cate